

ZİHİN ENGELLİ ÖĞRENCİLER VE GENEL EĞİTİMDEKİ AKRAN GRUPLARININ (14 YAŞ) DOKU OLUŞTURMAYA YÖNELİK BECERİLERİNİN İNCELENMESİ (*)

Sibel ADAR CÖMERT (**)

Ayşe OKUR (***)

Öz

Zihin engelli bireylerin iç dünyalarını yansıtan en önemli ifade biçimlerinden birisi resimdir. Buna rağmen zihin engelli bireylerin sanatsal becerilerini tanımaya yönelik yapılan araştırmalar oldukça sınırlı sayıdadır. Bu araştırma ile Özel Eğitim Uygulama Merkezi (Okulu) Kademe-II 8. Sınıf öğrencilerinin (14 yaş grubu) sanat elemanları içerisinde 'doku' çalışmaları ile ilgili beceri düzeylerinin ortaya çıkarılması ve elde edilen verilerin genel eğitim okullarında öğrenim gören kendi yaş grupları (14 yaş grubu-8. Sınıf) ile karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirilerek zihin engelli öğrencilerin sanatsal becerilerinin tanınması amaçlanmıştır. Araştırmanın evrenini orta düzeyde zihin engelli 14 yaş grubu öğrenciler, örneklemini ise Meram Şeker Ortaokulu Özel Eğitim Uygulama Merkezi Kademe-II öğrencileri içerisinde seçilmiş yedi öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada nitel araştırma teknikleri içerisinde yer alan döküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Her iki grup için ayrı olarak hazırlanan performans değerlendirme formlarının MEB'in hedeflemiş olduğu öğretimsel kazanımları ölçerken aynı zamanda uygulama çalışmasındaki tasarım ilkelerini de ölçebilir nitelikte kapsamlı olması araştırmaya ayrı bir önem katmaktadır. Bu araştırma ile elde edilen en önemli sonuç; öğrenciler MEB'in kendileri için hazırlanmış olduğu öğretimsel programlar kapsamında hedeflenen bütün amaçları yerine getirerek başarılı olurken, sanatsal anlamda beceri düzeyleri değerlendirildiğinde genel eğitimdeki yaşlıları kadar başarıya ulaşamamış olmalarıdır.

Anahtar Kelimeler: Resim, Doku, Zihin Engelliler, Görsel Sanatlar, Özel Eğitim

*) Bu makale Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü tarafından 25.01.2015 tarihinde kabul edilen doktora tezinden üretilmiştir ve III. ELMİS (12-15/05/2016-Ereğli) Özel Eğitim Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

**) Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi Eğitim Fakültesi Resim-iş Eğitimi, (e-posta: sibeladar03@gmail.com), ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6983-866X>

***) Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Resim-iş Eğitimi, (e-posta: aokur@konya.edu.tr), ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2828-7704>

Investigation of the Skills of Mental Disabled Students and the Acran Groups in General Education (14 Years) for the Tissue Creation

Abstract

One of the most important expressions reflecting the inner worlds of mentally retarded individuals is the painting. Despite the fact, the researches to know about the artistic skills of mentally retarded individuals are so limited. This study aims to figure out the skill levels of the students in Special Education Implementation Centre (School) Grade-II, Class 8 (14 age group, 8th Grade) with 'tissue' works among art elements, and obtained results will be assessed by comparing with the peer groups (14 age group – 8th Grade) in formal education schools to recognise the artistic skills of mentally retarded students. The universe of the research is medium level mentally retarded 14 age group students and the sample is seven students to be selected from Meram Şeker Secondary School Special Education Implementation Centre, Grade-II students. The document analysis method that is one of the qualitative research techniques is employed. Since the performance evaluation forms which are prepared separately for both groups will measure the educational acquisitions which are aimed by the Ministry of National Education (MNE), they will also have the feature to measure the initials of the design, the research has a distinctive significance.

The most important result of this study is that while the students are successful by achieving all the goals to be defined by MNE for themselves, they are not as successful as their peers in formal education when their level of artistic skills are considered.

Keywords: Picture, Tissue, Mentally Handicapped, Visual Arts, Special Education

1. Giriş

Sanat eğitimi bireyin, sosyal, bedensel ve ruhsal gelişimine sağladığı katkıdan dolayı oldukça büyük bir öneme sahiptir. Sanat eğitimi normal gelişim gösteren çocukların bedensel ve zihinsel gelişimlerine fayda sağladığı gibi özel eğitime ihtiyacı olan çocukların da gelişimlerine oldukça büyük katkı sağlamaktadır. Öğrencilerin coşkulu, hareketli ruhsal yapısı ve duygusal dünyasının dışa açık olmasından dolayı alıcılarının en açık olduğu çağ olan eğitimin ilk yıllarında oldukça önemlidir. Özellikle zihin engelli öğrencilerde bu önem daha da artmaktadır. Son dönemlerde özellikle özel eğitim konusunda gerek devlet gerekse özel kuruluşlar tarafından birçok çalışma yapılarak özel eğitime ihtiyacı olan bireylere büyük oranda yardım sağlanmaya çalışılmaktadır. Özellikle de eğitimleri konusunda son derece başarılı kararlar alınarak uygulanmaktadır. Zihin engelli öğrencilere uygulanan sanat eğitimi öğrencilerin kendi iç dünyalarını dışa yansıtmalarına, kendilerini daha anlaşılır bir şekilde ifade etmelerine büyük olanak sağlamıştır.

Kişinin nesnel çevresinde edindiği algılar, kavramlar ve imgelerin betimlemesi sezgi ve merak duygusu düşüncelerini dile getirme arzusu kişinin içgüdüsel olarak doğasının bir gereğidir. Dolayısıyla çocukluktan başlayan, yaratıcı dürtüye ortam sağlayan söz konusu

bu faktörler bir anlamda artistik etkinliklere dönüşerek süreç içerisinde sanatın anlatım dilini oluşturmaktadır. Bu çerçevede sanat eğitimi, bu süreci kendine özgü kurallarıyla anlamlı kılmakta ve işlevsel hale getirmekle nitelik kazanmaktadır (Artut,2004:5).

Zihin engelli öğrencilerin görsel sanatlar eğitiminde en fazla tercih edilen çalışmalarından bir tanesi doku çalışmalarıdır. El becerileri çok fazla gelişmemiş zihin engelli öğrencilerde oldukça farklı ve orijinal çalışmalar ortaya çıkarılabilmektedir. Eğitim uygulama okullarında ya da ana sınıflarında özellikle graphon kâğıtları tam bir kurtarıcı niteliğindedir, ellerinde buruşturup yuvarlayarak bile oldukça kolay ve yaratıcı çalışmalar ortaya çıkarılabilmektedir.

Doku

Plastik sanatlarda model olarak kullanılan varlıkların yüzeyini kaplayan örtünün görünüm ve niteliğine doku denir. Doğadaki her maddenin yüzeyi bir doku türü ile kaplıdır, bu örtünün görünümü o cismi karakterize eder ve tanıtımına yardımcı olur (Kılıçkan, 1997:15).

Artut'a (2004: 133) göre, yeryüzünde var olan her şeyin yüzeyi (organik ve inorganik) bir doku türü (örüntü) ile örtülüdür. Bu örüntüler eşyanın-objenin yüzeyini karakterize eder, yapıları hakkında bize fikir verir. Dokunma duyumuzla algıladığımız doku türleri dokunduğumuz yüzeyin niteliğini belirtir. Örneğin; kaba sert, yumuşak, pürüzlü, kaygan, engembeli ve düz gibi.

Doku işlevsel bir yapıya sahiptir ve izleyicide duygulu, anlamlı bir etki bırakır. Birçok sanatçı kendi tarzında dokuyu vazgeçilmez bir eleman olarak görür ve büyük bir coşku ve duyarlılıkla kullanır. Armoni ve kontrastlarıyla alışılmışın dışında bir güzellik yarattığı gibi sanat yapıtında da değerli bir eleman olur. Sanat elemanları arasında doku hem görme hem dokunma duygusuna hitap eden bir elemandır. Objenin dış yapısı hakkında olduğu kadar içyapısı hakkında da bir bilgi verebilir.

1.1. Özel Eğitim ve Zihin Engelliler

Tumbull ve Wehmeyer'e (2007) göre, toplumda yaşayan tüm bireyler bir şekilde yetersizlik konusuyla karşı karşıya gelebilmektedir. Bu karşı karşıya gelme yetersizliğin bireyin kendisini doğrudan etkilemesi biçiminde olabileceği gibi, aile bireylerinden yakın akrabalarından birini ya da birkaçını etkilemesi biçiminde de olabilir. Bunun yanı sıra bireyin doğrudan etkileşimde bulunmadığı ancak toplumsal yaşam içerisinde birlikte olduğu bireyler de yetersizlik durumundan etkilenmiş olabilmektedirler. Sonuç olarak toplumda ki pek çok birey, aile olarak, arkadaş olarak öğretmen olarak yönetici olarak yetersizliği olan bireylerle karşı karşıyadırlar. Dahası yetersizliği olan bireylerin çalışma yaşamında daha fazla yer almalarıyla birlikte yetersizliği olmayan bireyler, yetersizliği olan bireylere hizmet sunan ya da onlardan hizmet alan konuma gelmişlerdir. Dolayısıyla yetersizliği olan bireyler toplumda farklılığı olan bireyler olmaktan çıkmış ve toplumun bir parçası haline gelmişlerdir.

Özel Eğitim; özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için özel olarak yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri, bu bireylerin tüm gelişim alanlarındaki özellikleri ile akademik disiplin alanlarındaki yeterliliklerine dayalı olarak uygun araç-gereçle ve en uygun ortamlarda sürdürülen eğitimidir(Sarı ve İlik, 2014:10).

MEB'e (2006) göre, 2006 Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde: Zihinsel Yetersizliği olan birey: zihinsel işlevler bakımından ortalamanın iki standart sapma altında farklılık gösteren, buna bağlı olarak kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde eksiklikleri ya da sınırlılıkları olan, bu özellikleri 18 yaşından önceki gelişim döneminde ortaya çıkan özel eğitim ile destek hizmetlerine ihtiyaç duyan birey olarak tanımlanmaktadır.

Zihin engellilerle çalışan çeşitli disiplinlerden uzmanlar farklı sınıflandırmalar yapmışlardır. Günümüzde yaygın olarak kullanılan iki sınıflandırma mevcuttur. Bunlar psikolojik ve eğitsel sınıflandırmalardır (MEGEP, 2007: 12)

Psikolojik sınıflandırma: 1) Hafif Derecede Zihin Engelliler, 2) Orta Derecede Zihin Engelliler, 3) Ağır Derecede Zihin Engelliler, 4) İleri Derecede Ağır Zihin Engelliler.

Orta derecede zihin engelliler; Sucuoğlu'na (2010: 77) göre, zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerindeki sınırlılık nedeniyle temel akademik günlük yaşam ve iş becerilerinin kazanılmasında özel eğitim ile destek eğitim hizmetlerine ihtiyacı olan bireydir. IQ Düzeyi 35-40 ile yaklaşık 50-55 arasındadır. Orta düzeyde zihin özürlü olan çocuklar, konuşma becerilerinin çoğunu erken çocukluk yıllarında kazanırlar. Mesleki eğitimden faydalanır ve belirli bir denetimle kişisel bakımlarını yapabilirler. Ancak akademik olarak ilkokul ikinci sınıf düzeyinden ileri gitmekte zorlanırlar. Ergenlik döneminde toplumsal kuralları öğrenmedeki zorlukları, yaşlıları ile ilişkilerini bozabilir.

Orta derecede zihin engelli olan çocukları tüm gelişim alanlarında normal dediğimiz çocuklardan geridedirler. Onlar çoğu kez pratik işlerde beceriksiz ve konuşmada çok geridedirler. Bu çocuklar bir şeyi hatırlamada çok güçlük çekerler. Davranışları kendilerinin yarı yaşında olan çocuklar gibidir. Bu çocuklara sınıfınızda yapılan işlerin, faaliyetlerin nasıl yapılacağını birçok defa göstermek zorunda kalabilirsiniz. Bu çocuklara sınıfta işlerin nasıl yapılacağını basit bir dille izah etmeniz ve işleri parçalara ayırarak öğretmeniz her defasında pratik yaptırmanızın size yardımcı olacağı düşünülebilir. Bu çocukların zekâ yetersizliği olmayan kendi yaşlarındaki okul öncesi çocuklarla aynı sınıfa devam ettirilmeleri faydalıdır ve mümkündür (Karatepe, 1988: 16).

Eğitim uygulama okullarında zihin engelli öğrencilerin el becerilerinin fazla gelişmemesi, renkli boya ve kalemlere hâkimiyetlerinin zayıf olması bu öğrencileri renkli çalışmalarda genel eğitim gören devlet okullarındaki akranlarına göre oldukça başarısız kılmaktadır. Atık malzeme ve kâğıtlarla yapılabilecek doku çalışmalarında ise renkli kalemlerle yapılabilecek renkli çalışmalara oranla başarı seviyelerini artırmaktadır. Kolay uygulanabilir ve başarılı sonuçlar elde edilebilmesi doku çalışmalarına olan ilgiyi de artırmaktadır ve küçük yaştaki öğrencilerde (anasınıfları gibi) ve eğitim uygulama okullarında çok tercih edilmektedir.

2. Yöntem

Bu bölümde araştırmanın deseni, çalışma grubu, verilerin toplanması, verilerin toplanma süresi ve verilerin analizi konusunda açıklamalar yer almıştır.

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma genel özelliğe sahip 8. sınıf öğrencileri ile orta düzeyde zihin engelli öğrencilerin doku çalışmalarıyla ilgili resim çizme becerilerinin bazı değişkenler açısından karşılaştırılmasına yönelik betimsel bir araştırmadır. Betimsel araştırma, elde edilen verilerin daha önceden belirlenen temalara göre özetlendiği ve yorumlandığı bir araştırmadır. Araştırmada nitel araştırma teknikleri içerisinde yer alan ‘Döküman Analizi’ yöntemi ile gözleme dayalı performans değerlendirmesi yapılmıştır. Döküman Analizi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsayan bir analizdir. Bu araştırma sanat elemanları ve tasarım ilkelerinin yer aldığı kriterler dikkate alınarak çocukların resimlerini değerlendirip karşılaştırılmaları ile betimsel niteliği ağırlık taşıyan bir araştırma yöntemidir.

Çalışma Grubu

Bu araştırma; Konya ili Meram ilçesinde Şeker Ortaokuluna devam eden orta düzeyde zihin engelli 7 öğrenci ile Fevzi Çakmak Ortaokuluna devam eden genel özelliğe sahip 7 öğrenci olmak üzere toplam 14 öğrenci ile 2012-2013 Eğitim-öğretim yılı 2. dönem sürecinde toplam 4 ders saati olarak yapılmıştır.

Tablo 1. Bu Araştırmaya Katılanların Nicel Durumu ve Okullar

Okullar	Erkek Öğrenci	Kız Öğrenci	Toplam
Konya Meram Şeker Ortaokulu Özel Eğitim Uygulama Merkezi Kademe II	4	3	7
Konya Meram Fevzi Çakmak Ortaokulu	4	3	7
Toplam	8	6	14

2.2. Veri Toplama Teknikleri

Genel özelliğe sahip 8. sınıf öğrencileri ile Özel Eğitim Uygulama Merkezi (Okulu) Kademe-II orta düzeyde zihin engelli öğrencilerin "Doku Çalışmaları" içerisindeki tasarım becerilerinin değerlendirilmesine yönelik yapılmış, karşılaştırılan veriler performans değerlendirme ölçekleri ile toplanmıştır. Bu ölçeklerin hazırlanması sırasında MEB'in hem özel eğitim hem de genel eğitimde hazırlanmış olduğu görsel sanatlar dersi öğretim programından kaynak olarak yararlanılmıştır.

Değerlendirme ölçeklerinin hazırlanması sırasında resimlerin karşılaştırılması ile ilgili sanat elemanlarının oluşturduğu alan belirlenmiştir. Her alanın alt becerileri analiz edilerek belirlenmiştir. Değerlendirme formlarının geçerliliği ile ilgili uzman görüşleri alınmış ve son hali verilmiştir. Veri toplama araçlarının güvenilirliği için araştırmada betimsel analiz yanında içerik analizi de kullanılmış, betimsel analiz tekniğiyle fark edilmeyen bazı kavram ve temaların içerik analiziyle fark edilmesi sağlanmıştır. Veriler 2012-2013 eğitim-öğretim yılı ikinci dönem içerisinde 4 ders saati olarak, öğrenciler tarafından, görsel sanatlar dersinde, araştırmacının kendi gözetiminde oluşturulmuştur.

Uygulanan performans değerlendirme ölçekleri sonucunda elde edilen bulgular ayrı başlıklar halinde sınıflandırılarak değerlendirilmiştir. Özel Eğitim Uygulama Merkezi (Okulu) (Kademe-II) ve genel eğitim okulları aynı tabloda karşılaştırmalı olarak değerlendirilerek betimsel istatistikler içerisinde frekans ve yüzdeler tekniği kullanılarak sayısal sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

2.3. Verilerin Analizi

Verilerin analizi sürecinde, veri setinde doğrudan görülemeyen, ancak kavramsal kodlama ve sınıflama yoluyla temaların ve bu temalar arası anlamlı ilişkilerin ortaya çıkarılmasına yönelik analiz sürecinde, öncelikle araştırmada katılımcılarla gerçekleştirilen uygulama çalışmaları tamamlandıktan sonra elde edilen verilerin dökümü yapılmıştır. Araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsayan doküman analizi yöntemi ile elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Değerlendirilen veriler her konu için ayrı oluşturulan performans değerlendirme formlarında, her alan ile ilgili belirlenen alt beceriler öğrenci resminde var ise, "evet" sütunu, yok ise "hayır" sütununa "X" şeklinde işaretlenmiştir. Elde edilen bu veriler frekans ile tablo üzerinde gösterilmiştir.

3. Bulgular

Aşağıda bu araştırmadan ortaya çıkan bulgular tablolar halinde detaylı biçimde sunulmaktadır.

3.1. Doku Çalışmaları Sonucu Elde Edilen Bulgular

Araştırmada genel eğitim ve özel eğitimde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından uygulanan görsel sanatlar eğitim programı farklı olduğu için her alan kendi ana programı dâhilinde oluşturulan kriterler bazında değerlendirilmiştir.

Tablo 2. Öğretimsel Amaçlar Yönünden Özel Eğitimde Elde Edilen Bulgular

Doku çalışmaları (Öğretimsel amaçlar)	Özel Eğitim	
	Evet	Hayır
Yapıştırıcıyı alır.	7	-
Yapıştırıcının kapağını açar.	7	-
Yapıştırıcıyı kâğıdın yapıştırılacak bölümüne sürer.	7	-
Kâğıdı yapıştırıcı sürdüğü yerin üzerine koyar.	7	-
Kâğıdın üstüne bastırır.	7	-
Kâğıt parçalarını rastgele yapıştırır.	7	-
Kâğıt parçalarını sınırlandırılmış alana yapıştırır.	7	-
Kâğıt parçalarını basit bir şeklin içine yapıştırır.	7	-

Tablo 2 incelendiğinde, Özel Eğitim Uygulama Merkezi Kademe-II'deki orta düzeyde zihin engelli öğrenciler, kendi görsel sanatlar öğretim programında yer alan değerlendirme ölçütleri doğrultusunda değerlendirildiğinde, hedeflenen öğretimsel kazanımların tamamını başarılı bir şekilde yerine getirmişlerdir (Bkz Ek I.Resim 1-2).

Tablo 3. Öğretimsel Amaçlar Yönünden Genel Eğitimde Elde Edilen Bulgular

DOKU ÇALIŞMALARI (Öğretimsel Amaçlar)	GENEL EĞİTİM	
	Evet	Hayır
Derse ön hazırlık yaparak geldi.	7	-
Konuya uygun malzeme getirdi.	7	-
Malzemeyi konuya uygun olarak kullandı.	7	-
Temiz ve düzenli çalıştı.	7	-
Malzemeleri israf etmedi.	7	-
Konuya uygun ürün çıkardı.	7	-
Ürünü sergilemeye hazır hale getirdi.	7	-
İş bitiminde ortamı temiz ve düzenli bıraktı.	7	-

Öğretimsel amaçlar yönünden elde edilen bulguların değerlendirildiği Tablo 3 göstermektedir ki, ortaokul 8. sınıfta öğrenim gören bütün öğrenciler MEB tarafından hazırlanan görsel sanatlar öğretim programı dâhilinde kendilerinden beklenen bütün amaçları başarılı bir şekilde yerine getirmişlerdir (Bakınız, Ek II. Resim 3-4). Öğrenciler sadece malzeme olarak derse ön hazırlıklı gelmişler, konu hakkında önceden bilgilendirme yapılmayarak şartlardaki eşitlik daima korunmuştur.

Tablo 4. Tasarım Becerileri Yönünden Elde Edilen Bulgular

DOKU	GENEL EĞİTİM		ÖZEL EĞİTİM	
	Evet	Hayır	Evet	Hayır
Çalışmalarında ölçü oran var mı?	7	-	2	5
Çalışmalarında yön var mı?	7	-	5	2
Çalışmalarında hareket var mı?	7	-	-	7
Çalışmalarında aralık var mı?	7	-	6	1
Çalışmalarında ışık-gölge var mı?	-	7	-	7
Çalışmalarında uygunluk var mı?	7	-	3	4
Çalışmalarında zıtlık var mı?	4	3	-	7
Çalışmalarında egemenlik var mı?	7	-	2	5
Çalışmalarında denge var mı?	7	-	1	6
Çalışmalarında birlik var mı?	7	-	-	7

Özel eğitimde sınıfa getirilen değişik renklerdeki pek çok graphon kâğıtları, makas ve yapıştırıcılarla kendilerinin tasarladıkları resimleri yapmaları istenmiştir. Minik toplar haline getirilen graphon kâğıtları yan yana dizilerek yapıştırılmak suretiyle çalışmalarını yapmışlardır. Daha önceden de benzer çalışmalar yaptıkları için daha çabuk kavrayarak uygulamışlardır.

Kendilerinden beklenen tasarım ilkelerine yönelik becerileri tam olarak sağlayamasa- lar da renklendirme, kompozisyonda birlik, hareket, aralık yön gibi kavramlarda başarılı- dırlar. Oran-orantı konusunda diğer resimlerde olduğu gibi problem yaşamaktadırlar (ev ile aynı boydaki çiçekleri gibi...).

Yaptıkları çalışmalarda kompozisyon oluşturmada ve bunları renklendirmede başarılı- lıdırlar. Genel eğitim okullarında öğrenim gören 14 yaş grubu akranlarıyla karşılaştırıl- dığında ise örnek resimlerde de görüldüğü gibi sadece minik topları yuvarlamada, onları birleştirip boşlukları doldurmada el kol koordinasyonuna bağlı ve düzen oluşturmada tabii ki daha başarısızdırlar. Zihin engelli öğrenciler daha sabırsızdır. Daha çabuk sıkı- lıp, daha çok boşluk bırakmışlardır. Daha dağınık, ne olduğu tam anlayamayan şekiller yapmışlardır. Ama genel olarak da seviyeleri itibariyle ortaya çıkan çalışmalar gayet ba- şarılıdır. Anlamli kompozisyonlar oluşturabilmektedirler.

Genel eğitim öğrencileri, verilen örnek resimlerde de görüldüğü gibi kâğıdı kesmele- ri, yapıştırmaları, kâğıda şekil vermeleri konusunda el-kol koordinasyonunu çok iyi kul- lanabildikleri için gayet başarılı çalışmalar çıkarmışlardır. Zihin engellilerde kullanılışı oldukça kolay olduğu için sadece graphon kâğıtları kullanılarak çalışmalar yapılmıştır. Fakat bu çalışmalarda da genel eğitimdeki 14 yaş kadar başarılı çalışmalar çıkmamış- tır. Genel eğitimdeki 14 yaş grubu katlama yapıştırma konusunda, kâğıdı buruşturmakta bile kuşkusuz daha iyidirler. Zihin engelli öğrencilerle kıyaslandığında, değerlendirme

formlarında görüldüğü gibi çalışmalar tasarım ilke becerileri yönünden ışık-gölge, zıtlık dışında tamamen başarıya ulaşılmıştır

4. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Aşağıda, bu araştırmadan ortaya çıkan bulgular, alan yazını ve araştırmacının deneyimleri ışığında tartışılarak sonuçlarıyla birlikte verilmiştir. Bu araştırmada Adar'ın 2015 de yayınlanmış olan makalesi ile bazı yönlerden benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Ortaokul ve Orta Düzeyde Zihin Engelli 14 Yaş Grubu Öğrencilerin Doku Konusundaki Resim Çizme Becerilerinin Karşılaştırması amacıyla yapılan bu araştırmada:

1. Araştırma sonucunda elde edilen sonuçlardan ilki, ortaokullarda öğrenim gören 14 yaş grubu öğrenciler (8. sınıf) ve Özel Eğitim Uygulama Merkezi Kademe II'de öğrenim gören orta düzeyde zihin engelli öğrenciler, öğretimsel kazanımlar yönünden, Milli Eğitim Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu görsel sanatlar öğretim programı dâhilinde kendilerinden beklenen kazanımların tamamını başarılı bir şekilde yerine getirmektedirler. Bu da göstermektedir ki, her öğrenci kendi zihin gelişimleri dikkate alınarak oluşturulan öğretim programı ile hedeflenen davranışları öğrenerek başarı sağlayabilir

2. Genel eğitim ortaokullarında öğrenim gören 14 yaş grubu öğrenciler tasarım ilkelelerinden ölçü-oran ilkesi ile ilgili beceri düzeyleri değerlendirildiğinde elde edilen sonuç, öğrencilerin tamamının doku çalışmalarında, ölçü-oranı başarılı bir şekilde kullanabildiği, buna karşın Özel Eğitim Uygulama Merkezi (Okulu) (Kademe II), 14 yaş grubu öğrencilerin çalışmalarında ise sadece iki öğrencinin başarı sağlayabildiği diğer öğrencilerin çalışmalarında ölçü ve orandan bahsedilemeyeceği gözlenmiştir. Aynen tekrarlar, monoton bir anlatım ortaya çıkaracağından farklılıklara başvurmak gerekir. MEGEP raporlarına göre de zekâ düzeyi düşük olan bir çocuğun resmi tam anlamıyla öngörü ve planlama eksikliği sergilemektedir. MEGEP raporlarından elde edilen bu bilgiler, zihin engelli öğrencilerin çalışmalarının genel eğitimdeki öğrenciler kadar başarı sağlayamamalarının sebebini açıklayarak, elde edilen sonuçları desteklemektedir. Araştırmacının gözlemleri doğrultusunda zihin engelli öğrencilerin çalışmayı bir bütün içerisinde genel olarak düşünememeleri, dikkat eksiklikleri, çabuk sıkılmaları, kazandıkları bilgileri transfer edememeleri onları bu araştırmada tasarım ilkeleri yönünden becerilerinin başarısız olmasına sebep olmuştur.

3. Genel eğitim ortaokullarında öğrenim gören 14 yaş grubu öğrenciler tasarım ilkelelerinden yön ilkesi ile ilgili beceri düzeyleri değerlendirildiğinde öğrencilerin tamamının çalışmalarında başarılı bir şekilde kullanabildiği buna karşın Özel Eğitim Uygulama Merkezi (Okulu) (Kademe-II), 14 yaş grubu öğrencilerin tamamının yön ilkesini, tasarım ilke becerilerinin zayıf olmasından dolayı, genel eğitimdeki 14 yaş grubu öğrenciler kadar başarı sağlayamadıklarıdır. Zihin engelli öğrencilerde sadece kağıda yön verebilme (aşağı-yukarı) gibi basit bir düzeyde kalarak onları kendi yaş ve engel grubu içerisinde başarılı yaparken, genel eğitimdeki yaşlıları olan 14 yaş grubuna göre tasarım ilke becerisi yönünden daha başarısız olduğuna araştırmacının kendi bilgi, deneyim ve gözlemlerine

ri sonucu ulaşılmıştır. MEGEP raporlarında yer alan, zihin gelişimlerinde görülen bazı olumlu gelişimlerine rağmen, genelleme, kıyaslama ve soyutlama yetenekleri bakımından genel eğitimdeki akranlarına kıyasla yetersizdirler, soyut ve tanımsal kavramları zor öğrenirler gibi bilgiler de elde edilen sonucu desteklemektedir. Verilen örnek resimlerden de açık ve net bir şekilde anlaşılmaktadır.

4. Hareket oluşturabilme ilkesi ile elde edilen bulgulardan çıkan sonuç ise, Özel Eğitim Uygulama Merkezi (Okulu) (Kademe II) öğrencilerinin çalışmalarında hareket ilkesini genel eğitimdeki 14 yaş grubu öğrenciler kadar başarılı bir şekilde uygulayamadıklarıdır. Çalışmalarda zihin engelli öğrencinin uygulama çalışmalarındaki hareketin, sadece birbirini tekrar eden, basit nesnelere ibaret olduğu, kendi aralarında herhangi bir uyum oluşturamadıkları belirlenmiştir. Gökaydın'a (2002) göre hareket, yön karşıtları temeline dayanır. Resim ve diğer iki boyutlu yapıtlarda hareket, biçimlerle, biçimlerin yapı ve düzenlemeleri ile renklerle ve çizgilerle elde edilir. Belirli bir dengenin kurulabilmesi için çok yönlü harekete ihtiyaç vardır. Bu bilgiler zihin engelli öğrencilerin çalışmalarındaki "hareket" ilkesindeki becerilerinin neden zayıf olduğunu açıklamaktadır. Araştırmacının gözlemlerine göre, sanatsal olarak başarıya ulaşmış olması için düzensiz birbirini tekrar eden monotonlaşan dengesiz çizgiler değil, birbirini tamamlayan, bütünlük ve denge oluşturabilen bir hareket olması gereklidir. Zihin engelli öğrencilerin, genelleme özelliklerinin olmaması, soyut düşünememeleri, öngörü ve planlama eksiklikleri bu öğrencileri diğer konularda olduğu gibi bu konuda da becerilerinin genel eğitimdeki öğrencilere göre zayıf olduğunu göstermiştir.

5. Bu çalışmada aralık ilkesiyle ilgili elde edilen sonuç, genel eğitimdeki 8. sınıf öğrencilerinin tamamının aralık ilkesiyle ilgili tasarım becerisini çalışmalarında başarılı bir şekilde kullanabildikleri, Özel Eğitim'de öğrenim gören 14 yaş grubu zihin engelli öğrencilerin tamamının çalışmalarında kullandığı aralık ise rastgele, dağınık kompozisyonlarla oluşturulmuş, birbirini tekrar eden monoton çizgilerin bir araya geldiği, tasarım becerisi açısından genel eğitimdeki 14 yaş grubu öğrencilere kıyasla çalışmaların daha başarısız olduğudur. Eşit aralıkların değişiklik yokluğundan monotonluk ve alakasızlıklar yarattığı, çeşitli olmayan aralıklar eşitlik içinde ilginçlik yaratır. Bununla beraber eğer bir maksimum bir ilginçlik yaratılmak isteniyorsa şekiller, ölçüler, değerler ve renkler maksimum çeşitte veya aralıklarda planlanmalıdır (Graves, 1951). Aralık tekrarlar arasındaki mesafedir ve birbirine yakın aralıklar çeşitliliği azaltır ve monotonluk doğurur (Atalayer, 1994:207). Araştırmacının gözlem ve deneyimleri sonucu, resimde sadece aralık bırakmış olmak, çalışmanın tasarım ilkesi yönünden amacına ulaştığını göstermez. Bu aralıklar arasındaki düzenli mesafeler, ölçü ve oran olmadan değişiklik yokluğunda resme sadece monotonluk ve alakasızlıklar katar. Resmi sıradanlıktan kurtaramaz. Zihin engelli öğrencilerin çalışmalarında da gözlenen budur. Araştırmada elde edilen sonuç, sadece resimlerin arasında rastgele bırakılmış düzensiz, ölçüsüz, oransız boşluklardır ve resme bir anlam kazandırmamaktadır.

6. Araştırmada ışık-gölge oluşturabilme ilkesi ile elde edilen sonuç, genel eğitim ortaokullarında öğrenim gören 14 yaş grubu öğrenciler ve Özel Eğitim Uygulama Merkezi

(Okulu) (Kademe II), öğrencilerin tasarım ilkelerinden ışık-gölge ilkesini, çalışmalarında uygularken hiçbir öğrencinin başarı sağlayamadığı görülmüştür. Milli Eğitim Geliştirme Projesi Raporları'na göre, zihin engelli öğrenciler kıyaslama ve soyutlama yetenekleri bakımından normallere kıyasla yetersizdirler. Soyut ve tanımsal kavramları zor öğrenirler (MEGEP, 1987: 240). Bu bilgiler de elde edilen sonuçları desteklemektedir. Araştırmacının gözlemleri doğrultusunda, öğrencilerin diğer çalışmalarda da olduğu gibi öncelikle denge kurmayı, bütünsel olarak algılayabilmeleri, resimde her bir nesne ya da objeyi birbirinin tamamlayıcısı olarak düşünebilmeleri gerekmektedir. Soyut olguları kavrayabilecek zihin gelişimine ulaştıklarında beceri düzeyleri de en üst seviyeye ulaşmış olacaktır.

7. Uygunluk ilkesi ile elde edilen veriler incelendiğinde, genel eğitimdeki 8. sınıf öğrencilerinin tamamı çalışmalarında uygunluk ilkesiyle ilgili beceri düzeyinde başarı sağlarken, Özel Eğitim Uygulama Merkezi öğrencilerinin resimlerinde kompozisyonu oluşturan değerleri ortak ya da yakın özelliklerde kullanamadıkları için, ortaokullardaki 14 yaş grubu yaşlıları kadar başarı sağlayamamışlardır. Zihin engellilerde yedi öğrenciden üçü doku çalışmasında, uygunluk ilkesini kullanabilmesine rağmen, çalışmalar genel eğitimdeki 8. sınıf öğrencilerinin ki kadar başarılı değildir. Zekâ düzeyi düşük olan bir çocuğun resmi tam anlamıyla öngörü ve planlama eksikliği sergilemektedir (Özel Eğitim Ve Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2001: 250) ibaresi de bu araştırmacının sonucunu destekler niteliktedir. Araştırmacının gözlemleri doğrultusunda da, zihin engelli öğrencilerin özellikle bütünsel bir algı düzeyine sahip olmamaları, planlama öngörü yapamamaları ve soyut kavramları algılayamamaları ya da çok geç ve zor algılamaları gibi sebeplerden dolayı beceri düzeylerinin zayıf olması bu öğrencilerin başarısız olma sebebini açıklamaktadır.

8. Bu çalışmada zıtlık ilkesiyle ilgili sonuç ise, genel eğitimdeki 8. sınıf öğrencileri yaptıkları resimlerde zıtlık ilkesi ile ilgili tasarım becerilerini çalışmalarda üç öğrenci dışında tamamı başarılı bir şekilde uygulayabiliyorken, Özel Eğitim'de öğrenim gören 14 yaş grubu öğrencilerin tamamında zıtlık ilkesini oluştururken genel eğitimdeki 14 yaş grubuna göre başarısız oldukları belirlenmiştir. Araştırmada ışık gölge den sonra en az başarı sağlanan çalışma olmuştur. Zıtlık sanatsal düzenleme elemanları olan renk, leke, çizgi ve diğerlerinin kullanılarak farklılık oluşturmasıdır. Farklılıklar da her zaman insan dikkatini çekmiştir. Resimde kullanılan küçük bir hareket, yararlanılan küçük bir zıtlık bile resmi monotonluktan kurtarır (Ayaydın, 2009: 120). Milli Eğitim Gençlik Ve Spor Bakanlığı'nın (1987: 230) yayımladığı, Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocuklar İçin İlkokul Programı'nda yer verildiği gibi, zihinsel engelli öğrencilerin, geç ve güç öğrenmeleri, tepki ve algılarının basit olması, dikkat sürelerinin kısa ve dağınık olması, genelleme yapamamaları, soyut şeyleri güç kavramaları kazandığı bilgileri transfer edemiyor olmaları gibi sebepler öğrencilerin bu konudaki becerilerinin zayıf olmasının sebebini açıklamaktadır. Araştırmacının gözlemleri doğrultusunda, zihin engelli öğrenciler genel eğitimdeki 14 yaş grubu öğrencilerin zekâ seviyesinde olmadıkları için, soyut kavrama, denge, birlik, bütünlük, oran-orantı gibi kavramların hiçbiri hakkında bilgi sahibi olmamaları, bunu zihin olarak tasarlayacak gelişimde olmamaları ve görsel olarak da bunu fark ede-

memeleri onları zıtlık gibi denge, birlik egemenlik ve diğer ilkeleredeki becerilerinin de zayıf olmasına sebep olmuştur.

9. Araştırmada egemenlik ilkesinden elde edilen sonuç; genel eğitimde öğrenim gören 8. sınıf öğrencilerinin tamamı çalışmalarında egemenlik ilkesini ölçmeye yönelik beceri düzeylerinde başarı sağlayabiliyorken, Özel Eğitim 14 yaş grubu öğrencilerinin çalışmalarında da yedi öğrenciden sadece ikisi egemenlik ilkesini kullanabilmiş, öğrencilerin tamamı ise ortaokuldaki yaşlıları kadar başarılı çalışmalar ortaya çıkaramamışlardır. Genelleme yapamayan zihin engelli öğrenciler, planlama, öngörme, soyut kavramları algılama gibi yetersizlikleri egemenlik konusunda da onları genel eğitimdeki yaşlıları olan 14 yaş grubuna oranla daha başarısız kılmıştır. Genel eğitimdeki öğrencilerle zihin engelli öğrenciler arasındaki zihin engeli bakımından farklılıklarda da yer alan 'genelleme yapamazlar' ilkesi (Milli Eğitim Gençlik Ve Spor Bakanlığı, 1987: 230) bu araştırmada elde edilen sonucu desteklemektedir.

10. Denge ilkesiyle ilgili elde edilen araştırma sonuçları ise, genel eğitimdeki 8. sınıf öğrencilerinin çalışmalarında denge ilkesine yönelik beceri düzeylerinde başarı sağladıkları fakat Özel Eğitim okullarında öğrenim gören 14 yaş grubu zihin engelli öğrencilerin çalışmalarında sadece bir öğrencinin denge ilkesini kullanabildiği, fakat tamamının genel eğitimdeki 8. sınıflar kadar başarılı olmadıkları gözlenmiştir. Sanat yapıtını oluşturan öğeleri bütün içerisinde kompozisyon düzenini bozmayacak şekilde kullanamamaları zihin engelli öğrencileri yaşlıları olan genel eğitimde öğrenim gören 14 yaş grubu öğrencilere oranla başarısız kılmış olmasıdır. Denge, bir sanat yapıtını oluşturan öğelerin bütün içerisinde kompozisyon düzenini bozmayacak şekilde dağılışıdır (Artut 2004: 132). Südor'un (2006: 13) belirttiği gibi, resim yapan kişi kullanacağı kâğıdın, tuvalin, duvarın tüm alanından sorumludur. Sonuç olarak resimde zıtlık yoksa eğer denge de yoktur. Bu bilgiler araştırma sonuçlarında zihin engelli öğrencilerin çalışmalarında tasarım becerilerinin neden zayıf olduğunu açıklamaktadır.

11. Bu araştırmada son olarak elde edilen sonuç, birlik ilkesi ile ilgili beceri düzeyini ölçmeye yöneliktir. Genel eğitimde öğrenim gören 8. sınıf öğrencilerinin tamamı doku çalışmalarında birlik ilkesiyle ilgili beceri düzeyinde başarılı olurken, Özel Eğitim Uygulama Merkezi (Okulu) (Kademe II) 14 yaş grubu öğrencilerin hiçbirisi çalışmalarında herhangi bir şekil hâkimiyeti oluşturamadıklarından dolayı genel eğitimdeki yaşlılarına oranla başarısız oldukları belirlenmiştir. Çağlarca (1993: 78), birlik kavramını şu şekilde açıklamıştır; kompozisyonda herhangi bir şekil hâkimiyetinin yaratılmasıdır. Resim şekildir. Birlik hâkim şekil ile yaratılır. Kompozisyonda iyi bir etki sonucunun birinci şartıdır. Araştırmacının gözlemleri deneyimleri, elde edilen bilgiler, zihin engelli öğrenciler için çalışmaların tamamlanması, bitirilmesi demek, verilen resim kâğıtlarının yüzeyini doldurabilmek demektir. Bu çalışmalarda resimlerin birbiriyle anlamlı bir bütünlük oluşturması gibi bir kaygıları yoktur. Denge, birlik uygunluk ve diğer tasarım ilkelerini oluşturabilme gibi de bir kaygıları yoktur. Bütünsel olarak kavrama ve soyut olarak algılayabilme gibi yetilerinin de olmaması zihin engelli öğrencileri tasarım ilkelerini kullanırken yaşlıları

olan genel eğitim 14 yaş grubu öğrenciler kadar başarıya götürmemiştir. Planlama ve öngörü yeteneklerinin olmaması, yaşlılarının yarı yaşı kadar bir zekâ düzeyine sahip olmaları ve yukarıda bahsedilen diğer bütün sebepler bu öğrencilerin bu araştırmada genel eğitimdeki 14 yaş grubu öğrencilere göre daha başarısız sonuçlar elde edilmesini desteklemektedir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular ışığında aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir;

1) Öğrenciler farklı malzemelerle çalışmaktan zevk aldıkları için, resmi daha cazip hale getirerek ilgilerini artırmak için heykel atölyeleri oluşturularak, öğrencilerin iki boyutlu çalışmalarla kavramakta zorlandıkları konuları üç boyutlu tasarımlarla daha kolay kavramaları sağlanabilir.

2) Hem özel eğitimde, hem de genel eğitimde öğrencilere severek çalışabilmelerini sağlayacak daha rahat, daha büyük ve tam donanımlı atölyeler kurulmalıdır.

3) Özel eğitim okullarında özel eğitim alanında yeterli bilgiye sahip görsel sanatlar öğretmeni yok denecek kadar azdır, bu konuda yeterli donanıma sahip görsel sanatlar öğretmenleri istihdam edilmelidir.

4) Ülkemizde Özel Eğitim Kurumları'nda görev yapan sanat eğitimcilerine Özel Eğitim Yöntemleri'nin etkili ve açıklayıcı olarak sunulduğu hizmet içi eğitim kursları düzenlenerek, zihin engelli öğrencilere daha fazla fayda sağlama konusunda bilgilendirilebilir.

5) Resim çalışmalarında gerekli ortam sağlanarak daha büyük ebatlar kullanılıp daha rahat ve daha geniş alanlı çalışmalar yaptırılabilir.

6) Hem genel eğitimde, hem de özel eğitimde aynı yaş gruplarından oluşan çok sayıda öğrencinin katıldığı çalıştaylar veya benzeri organizasyonlar düzenlenerek, öğrencilerin bu alana olan ilgileri artırılıp, resim yapmak daha çekici hale getirilebilir.

Kaynakça

- Adar, S. (2015). *Ortaokul ve orta düzeyde zihin engelli 14 yaş grubu öğrencilerin çizgi konusundaki resim çizme becerilerinin karşılaştırması. İdil Sanat ve Dil Dergisi* 4(15), 138-143.
- Artut, K. (2004). *Sanat eğitimi kuramları ve yöntemleri* (3. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ayaydın, A.(2009). *Sanat eğitimi ve görsel sanatlar öğretimi* (1. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Çağlarca, S. (1993). *Renk ve armoni kuralları* (4. Baskı) İstanbul: İnkılap Kitapevi Yayın.
- Gökaydın, N. (2002). *Temel sanat eğitimi* (1. Baskı). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları

- Kılıçkan, H., Kılıçkan H. (1997). *İlköğretim ve ortaöğretim okulları için okullarda resim*, İstanbul: Fil Yayınevi.
- MEGEP (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi) (2007). *Çocuk gelişimi ve eğitimi: Zihinsel Engelliler* Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEGSB. (Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı) (1987). *Eğitilebilir zihinsel engelli çocuklar için ilkokul programı*, (I. Baskı). Ankara: MEB.
- Odabaşı, H., A.(2002). *Grafikte temel tasarım* (2. Baskı). İstanbul: Yorum Sanat Yayınları.
- Sarı, H. ve İlik, Ş. (2014). *Bireysel eğitim programlarının geliştirilmesi*, Ankara: Eğitim yayınevi.
- Sucuoğlu, B. (2010). *Zihin engelliler ve eğitimleri* (3. Baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Südor, G. (2006). *Temel sanat eğitimi 'aynanın gerçeği' temel tasarım, resim eğitimi ve sanatla karşılaşma*. (3. Baskı). İstanbul: Yayınları.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2003). *Sosyal Bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, (3. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yolcu, E. (2004). *Sanat eğitimi kuramları ve yöntemleri* (1. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.

EKLER

EK.1. Özel Eğitim Öğrencilerinin Doku Çalışmalarından Örnekler

EK 1. Resim 1. Doku Çalışmaları

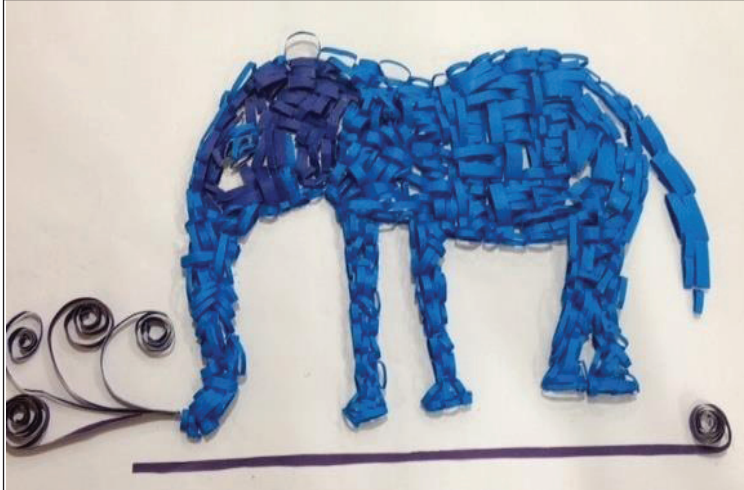
EK 1. Resim 2. Doku Çalışmaları

EK.II. Genel Eğitim Öğrencilerinin Doku Çalışmalarından Örnekler

EK II. Resim 3. Doku Çalışmaları

Ek II. Resim 4. Doku Çalışması